

GEOPOLITIČKI KONFLIKTI POTIČU OPASNE PARALELNE KRIZE NA BALKANU

DOK JE ZAPAD OMETEN PREVIRANJIMA U UKRAJINI I RUSIJI, PARALELNE KRIZE U BOSNI I NA KOSOVU RISKIRAJU DA NASILNO IZMAKNU KONTROLI.

SREĆKO LATAL SARAJEVO

Prvobitno objavio [Balkan Insight](#), 03. 07. 2023

Nedavni korak rukovodstva bosanskih Srba u pravcu pravnog odcjepljenja od ostatka Bosne i Hercegovine, u kombinaciji s eskalacijom nasilja na sjevernom Kosovu, prijete da gurne Balkan u novi kaos – i moguće nove etničke sukobe.

Političke tenzije eksplodirale su diljem Bosne otkako je skupština Republike Srpske, entiteta u kojem dominiraju Bosanski Srbi, usvojila zakon kojim se odluke Ustavnog suda BiH proglašavaju neprimjenjivima u tom entitetu.

Ovi novi-stari balkanski problemi se razvijaju usred geopolitičkih tenzija pogoršanih ratom u Ukrajini. Iako su već duboko isprepletene, daljnje ispreplitanje ovih paralelnih oluja koje hrane jedna drugu moglo bi donijeti katastrofalne rezultate za Balkan i cijelu Europu.

Kontinuirani neuspjeh EU-a da razumije, a kamoli razriješi balkansku krizu, kao i neuspjeh SAD-a da pokuša riješiti balkanske probleme političkim manipulacijama i kratkoročnim rješenjima, vjerojatno će dodatno ojačati već jake utjecaje Rusije, Kine, Turske i drugih stranih aktera u regiji.

Neki lokalni i međunarodni dužnosnici i stručnjaci kažu da su nedavni događaji u Rusiji također mogli igrati ulogu u kretanju vodstva bosanskih Srba prema odcjepljenju od ostatka zemlje.

Usred neuspjele pobune u Rusiji, Dodik – jedan od rijetkih političara u svijetu koji se proteklih godina redovito sastajao s Putinom, gotovo svake godine – je možda pokušao privući pažnju Kremlija da podrži njegov dva desetljeća dug separatistički san, neki dužnosnici smatraju.

U međuvremenu, nedavni izbori u Turskoj zacementirali su domaću poziciju turskog konzervativnog predsjednika Recepta Tayyipa Erdogana i otvorili prostor za njegov još veći angažman na Balkanu, posebice u Bosni, kažu turski eksperti.

DUGOTRAJNA DRAMA OKO SUDA DOBIVA NOVI OBRAT

Novi zakon u Republici Srpskoj nova je faza u dugotrajnoj drami oko sudbine Ustavnog suda u Bosni i Hercegovini.

Više od desetljeća Dodik prijeti blokadom ili ukidanjem ovog tijela jer su tri od devet njegovih članova strani suci koje je imenovao Europski sud za ljudska prava.

Prema Dodikovim riječima, ovakav sastav suda nije bio dio izvornog Daytonskog mirovnog sporazuma iz 1995. kojim je okončan rat u Bosni 1992.-5, i često se koristi za preglasavanje dvojice sudaca iz Republike Srpske.

Krajem 2022. godine rad Ustavnog suda BiH postao je dodatno opterećen nakon što su jedan srpski i jedan hrvatski član suda otišli u obaveznu mirovinu sa 70 godina života.

Od tada je Dodik blokirao imenovanje novog suca iz reda bosanskih Srba i opetovano je pozivao preostalog srpskog člana suda, Zlatka Kneževića, da napusti sud. Unatoč pritiscima, Knežević je ostao u uredu, ali je najavio odlazak u prijevremenu mirovinu do kraja 2023.

Situacija se dodatno zakomplicirala nakon što je sud 19. juna izmijenio zahtjeve za kvorum, omogućivši da se odluke donose sa samo sedam sudaca, čime je zaobiđen eventualni nedolazak dvojice sudaca iz Republike Srpske.

Zapadni diplomat, koji je želio ostati anonimn, rekao je da su ovu odluku „pogurala“ dvojica bošnjačkih sudaca, za koje se zna da su bliski vladajućoj bošnjačkoj Stranci demokratske akcije (SDA), koji su se očito nadali da će to isprovocirati Dodika i potkopati vladajuću koaliciju na državnom nivou, koja je SDA gurnula u opoziciju.

Ovaj je plan očito uspio; Dodik je ubrzo nakon toga, 23. juna, predložio zakon protiv Ustavnog suda. Zakon je usvojen 27. Juna zajedničkim glasovima Dodikove vladajuće koalicije i opozicione Srpske demokratske stranke – SDS.

Dodik je, međutim, rekao da neće stati na tome, već je obećao da će se zalagati za sličan zakon kojim se zabranjuje rad drugih državnih institucija na području entiteta.

Usvojenim zakonom obećana je i zaštita i potpora svim službenicima koji provode ovaj zakon, što bi moglo dovesti do većih incidenata ukoliko policija Republike Srpske pokuša spriječiti Državnu sigurnosnu agenciju, SIPA-u, državna tužiteljstva ili druga državna tijela u provođenju novih odluka Ustavnog suda.

Domaći i međunarodni dužnosnici jednoglasno su osudili novi zakon, koji je ocijenjen neustavnim i ništavnim, budući da niža administrativna razina nije u poziciji dovoditi u pitanje niti usmjeravati rad najvišeg pravosudnog tijela u zemlji.

ODGOVOR ZAPADA SMATRA SE NEODLUČNIM

Ubrzo nakon usvajanja kontroverznog zakona 27. juna, američko veleposlanstvo u Bosni objavilo je da je ovaj potez „bezobzirni napad na Daytonski mirovni sporazum i Ustav BiH koji je on uspostavio“.

„Ako Dodik spriječi NSRS [skupštinu bosanskih Srba] da imenuje dva suca u Ustavni sud BiH, tada će Sud donositi odluke bez koristi dvojice sudaca izabranih iz RS-a“, ističe se.

Ured visokog predstavnika, OHR, zakon je nazvao „ozbiljnim izazovom vladavini prava u RS-u i napadom na ustavni poredak Bosne i Hercegovine“.

Služba za vanjske poslove Europske unije (EEAS) podsjetila je Republiku Srpsku da njena Narodna skupština „nema ovlasti odlučivati o neprimjeni odluka Ustavnog suda BiH“, dodajući da je usvojeni zakon „zbog toga bez pravne osnove“.

No, mlak ton ovih dviju izjava, te činjenica da su, za razliku od veleposlanstva SAD-a, objavljene gotovo dan nakon usvajanja zakona – kao i privatni komentari zapadnih diplomata – sugeriraju da nitko od zapadnih aktera ne zna kako nositi se s ovom situacijom.

Visoki predstavnik u BiH, Christian Schmidt, 1. jula je konačno suspendirao zakon kojim se odbacuje ovlast Ustavnog suda, kao i sličan kontroverzni zakon koji je usvojila Narodna skupština RS-a 21. juna, a kojim se sprječava objavljivanje odluka visokog predstavnika u Službenom glasniku RS-a, što je uvjet da bi svaki zakon mogao stupiti na snagu.

Schmidt je također iskoristio svoje izvršne ovlasti da nametne zakon kojim se kriminalizira svaki pokušaj ignoriranja odluka Ustavnog suda.

Rukovodstvo RS je, međutim, ostalo neumoljivo.

„Znamo kako se braniti. Nećemo prihvatiti nikakve odluke ni (državnog) Ustavnog suda, ni lažnog visokog predstavnika“, rekao je Dodik u Bratuncu.

BOŠNJAČKI LIDERI UDARAJU O RATNE BUBNJEVE

Ovaj naizgled mlak inicijalni odgovor zapadnih sila samo je doprinio žestini reakcija koje su se 28. juna čule od vodećih bošnjačkih političara.

Bošnjački član državnog Predsjedništva Denis Bećirević postavio je ultimatum SAD-u i EU dajući im sedam dana da „zaustave ubijanje Daytonskog mirovnog sporazuma“ – ne objašnjavajući što će se dogoditi nakon isteka roka.

Bećirevićev kolega, istaknuti bošnjački političar koji obnaša funkciju hrvatskog člana državnog Predsjedništva, Željko Komšić, optužio je EU i SAD da su dopustili Dodiku da dignu „pobunu“ sličnu onoj kojom je počeo rat u BiH 1992. godine.

Pozvao je bosanskohercegovačke policijske i sigurnosne agencije da zaštite ustavni poredak BiH, upozorivši da ćemo, ukoliko Dodikov plan ne zaustave domaće ili međunarodne institucije, „braniti svoju zemlju na koji god način možemo“.

Slična ne tako prikrivena prijetnja stigla je od Bećirevićevog i Komšićevog kolege, državnog ministra obrane Zukana Heleza.

„Želim vjerovati da se ova situacija može i hoće riješiti u skladu s Ustavom i zakonima ove zemlje. Ako ne, imamo plan B“, poručio je u objavi na društvenim mrežama, ne precizirajući koji bi to „plan B“ mogao biti.

Izjava je shvaćena kao prijetnja ratom Republici Srpskoj.

Državni ministar sigurnosti Nenad Nešić, koji je iz RS-a, napisao je na društvenim mrežama da su mu se javili građani RS-a „uznemireni i uplašeni Helezovom izjavom“. Pozvao je Heleza da

podnese ostavku, a ukoliko ne podnese ostavku, pozvao je državno pravosuđe i tužiteljstvo da postupi protiv njega.

Čak i nakon što je Schmidt ukinuo zakone RS-a u subotu prošlog tjedna, neki političari poput Zlatka Miletića reakciju su nazvali „nedovoljnom (i) velikim razočarenjem“.

Žestoke rasprave Dodika, Heleza i drugih političara obilježile su sastanak bošnjaka, bosanskih Hrvata i bosanskih Srba vladajuće koalicije na državnoj razini, održan u Konjicu 30. juna.

Ipak, na kraju sastanka svi sudionici su se složili da će nastaviti dijalog, ponudivši barem mali znak nade građanima BiH i zapadnim diplomatima, od kojih su mnogi strahovali da će kontroverzni zakon RS dovesti do brzog raspada vladajuće koalicije i odvesti zemlju u novi politički ćorsokak.

Ipak, većina stručnjaka smatra da je samo pitanje dana kada će se klimava vladajuća koalicija i zvanično raspasti.

Također su izrazili bojazan da odluka visokog predstavnika neće obeshrabriti Dodika, već ga samo isprovocirati na daljnje radikalne poteze.

Sukob između nedavno usvojenih protuustavnih zakona u Republici Srpskoj, kao i najnovijih odluka visokog predstavnika, vjerojatno će stvoriti još veća pravna, politička i sigurnosna previranja u Bosni.

Ova kriza bi se mogla pretvoriti i u geopolitičku noćnu moru, jer dok neki zapadni i bošnjački dužnosnici pozivaju na raspoređivanje većih kontingenata američkih i NATO trupa u BiH i na Kosovu, Dodik je rekao da bi se u tom slučaju RS oslanjala na pomoć iz Rusije.

TURSKA I RUSIJA BI MOGLE POKUŠATI POPUNITI VAKUUM

Možda jedina stvar oko koje se čini da se bošnjački, hrvatski i srpski političari slažu u ovoj fazi jeste u njihovim optužbama koje okrivljuju SAD, a posebno EU za nedavno pogoršanje situacije u Bosni, na Kosovu i ostatku Balkana.

Drugi se slažu. „Stalno slabljenje prisutnosti EU na Balkanu... učinilo je BiH još ranjivijom na utjecaje dvaju glavnih regionalnih centara moći – Beograda i Zagreba – kao i drugih geopolitičkih aktera, posebice SAD-a, Rusije, Turske i Kine, kao i Irana i država Perzijskog zaljeva,“ navodi se u političkoj analizi „Bosna i Hercegovina: Geopolitički sukobi potiču lokalne, regionalne krize“, koji je objavio Praški institut za sigurnosne studije, PSSI, ranije ovog tjedna.

Većina balkanskih stručnjaka također se slaže da produbljivanje krize na Balkanu može privući druge strane aktere – već dobro prisutne na Balkanu – da dodatno ojačaju svoje utjecaje.

„Turska i Rusija vide Balkan kao vrata za Europu i mjesto gdje mogu biti velike i jake“, rekao je Erdi Ozturk, turski stručnjak i izvanredni profesor politike na Sveučilištu Metropolitan u Londonu.

On kaže da bi nakon nedavne pobune Wagnerove skupine u Rusiji Putin mogao biti manje sklon povećanju ruskog angažmana na Balkanu. No, dodao je da su posljednji izbori u Turskoj dodatno ojačali poziciju tvrdokornog turskog predsjednika Erdogana, te da će s „novim ministrom vanjskih

poslova Hakanom Fidanom, koji je bio šef obavještajne agencije, Turska dodatno povećati svoju prisutnost u regija“.

To se ionako već vjerojatno događa; posljednjih je tjedana NATO zatražio od Turske da osigura dodatne trupe za mirovne misije na Kosovu i u Bosni.

Drugi stručnjaci kažu da bi očiti politički kaos u Moskvi mogao dovesti do većeg angažmana Rusije na Balkanu.

„S jedne strane, Putin će možda biti previše ometen i oslabljen nedavnim događajima u Rusiji da bi dodatno rasplamsao razvoj događaja na Zapadnom Balkanu... ali s druge strane mogao bi se jednako lako uključiti, kako bi skrenuo pažnju s događaja kod kuće“, rekao je Bruce Hitchner, američki stručnjak za Balkan i profesor klasičnih studija na bostonskom Sveučilištu Tufts.

*Ovaj članak je napisan u sklopu projekta „Zapadni Balkan na raskrižju: demokratsko nazadovanje i utjecaj vanjskih aktera“ koji vodi Praški institut za sigurnosne studije, a sponzorira National Endowment for Democracy (NED).
Za više informacija posjetite: www.balkancrossroads.com*